

دانشگاه پیام نور

مرکز تهران

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته زبان و ادبیات فارسی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

عنوان :

تحلیل عناصر و مؤلفه های اسطوره ای در ادبیات داستانی با تأکید

بر آثار عباس معروفی، حسن بنی عامری، ابوتراب خسروی،

امیر حسن چهل تن و احمد دهقان

استاد راهنما:

دکتر مصطفی گرگی

استاد مشاور:

دکتر فاطمه کوپا

پژوهشگر:

عفت یگانه

تابستان ۱۳۸۹

تقدیم به همراه و همسر م که همواره مشوقم بوده است،

به نور دیدگانم ، سعید و کمال

و

تقدیم به تمام کسانی که دوستشان دارم ...

سپاس گزاری

ستایش برای خداست که خود را به ما شناساند، شیوه سپاس گزاری از خود را به ما آموخت و درهای علم را به روی ما گشود.

اینک که این توفیق شامل بنده گردیده است تا در پایان یکی دیگر از مراحل تحصیلم قرار گیرم، بر خود فرض می دانم از تمامی عزیزانی که در راه نیل به این مقصود یاریگر من بوده اند، صمیمانه سپاس گزاری کنم:

از همسر گرامیم که موفقیت خود را مدیون محبت ها و تشویق های او هستم، از فرزندان عزیزم که پیوسته شرمنده شکیبایی و همراهی شان خواهم بود.

سپاس فراوان از استاد گرانقدر، جناب آقای دکتر مصطفی گرجی که با الطاف بی دریغ، دانش فراوان و صبر بسیار، راهنمایی و انجام این کار با نظر و هدایت ایشان تحقق یافت. تشکر و قدردانی از استاد ارجمند، سر کار خانم فاطمه کوپا که با ژرف نگری و شکیبایی، مشاوره این پژوهش را تقبل نمودند.

تشکر و قدردانی از استاد ارجمند، جناب آقای دکتر علی محمد پشتدار که بی شک داوری خردمندانه ایشان چراغ راه آینده من است.

و در پایان سپاس و تشکر از همه دوستان و عزیزانی که در تدوین این پایان نامه یاریم کردند. امید است بتوانم آموخته های خویش را از خوان بی دریغ فضل و ادب، در راه تعالی شخصیت خویش و خدمت رسانی به میهنم به کار بندم.

چکیده

اسطوره ها از دیرباز با هنر و ادبیات پیوند نزدیکی داشته است و تجلی گاه اسطوره ها را می توان در ادبیات داستانی ملت ها یافت. برای شناخت بهتر این آثار به ناچار باید با اسطوره آشنا بود. هر کسی که به زبان اسطوره آشنا نباشد هرگز قادر نخواهد بود ادبیات داستانی را آن چنان که شایسته است دریابد.

در ادبیات داستانی انقلاب اسلامی ایران با توجه به تغییراتی که در اوضاع فکری و عاطفی جامعه ایرانی بعد از جنگ تحمیلی عراق علیه ایران به وجود آمد، عده بسیاری از نویسندگان با آگاهی از اساطیر و روایت های اسطوره ای به بازآفرینی این روایت ها در آثار خود اقدام کردند. می توان گفت یکی از دلایل گرایش داستان نویسان این دوره به حوزه ی اسطوره، جنگ بوده که غالباً با نماد و نمادگرایی همراه شده است. درک زبان ویژه اسطوره با واژه های نمادین و مفاهیم عمیق، درک زبان نویسندگان رمان یا داستان را آسان تر می کند و خواننده با دریافت دقیق تر این مفاهیم با دنیایی از رمز و راز آشنا می شود.

نگارش این پایان نامه، ایفای نقشی بسیار اندک برای دریافت مفاهیم اسطوره ای در رمان ها و داستان هاست که سعی شده است عناصر اسطوره ای انعکاس یافته در ادبیات داستانی بعد از انقلاب اسلامی با تأکید بر آثار معروفی، بنی عامری، خسروی، چهل تن، دهقان و بر اساس تم غالب در رمان یا داستان کوتاه، بررسی، نقد و تحلیل شود.

واژه های کلیدی:

اسطوره، نماد، ادبیات داستانی، جنگ.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات، تعاریف و مفاهیم
۲	مقدمه.....
۶	بخش اول: بیان مسأله، اهداف و روش تحقیق
۶	الف- تعریف مسأله
۶	ب- پیشینه ی تحقیق
۷	پ- اهداف پژوهش
۷	ت- روش تحقیق.....
۸	بخش دوم: اسطوره، ماهیت و کارکرد آن
۸	۱- اسطوره در لغت
۱۱	۲- اسطوره و چیستی آن
۱۶	۳- تعاریف گوناگون اسطوره و ویژگی های آن
۲۱	۴- مشخصه های اسطوره
۲۱	۵- کارکرد اسطوره
۲۶	۶- اقسام اسطوره و گونه های مختلف آن
۲۸	۷- طبیعت اسطوره
۲۹	۸- پیوند اسطوره و نماد
۳۱	بخش سوم: اسطوره و داستان
۳۱	۱- اسطوره و ادبیات داستانی
۳۵	۲- اسطوره و ادبیات داستانی معاصر
۳۵	۱-۲ قبل از انقلاب اسلامی ایران
۳۸	۲-۲ بعد از انقلاب اسلامی ایران
۴۰	۳- مروری بر آثار منتخب

فصل دوم: بررسی و تحلیل عناصر و مؤلفه های اسطوره ای در ادبیات

۴۲	داستانی پس از انقلاب اسلامی
۴۳	مقدمه
۴۴	۱- بررسی و تحلیل رمان «سمفونی مردگان»
۴۵	۱-۱- نگاهی به زندگی و آثار عباس معروفی
۴۹	۱-۲- خلاصه رمان
۵۱	۱-۳- عناصر داستان
۵۱	۱-۳-۱- شخصیت ها
۵۲	۱-۳-۲- زمان و مکان
۵۳	۱-۳-۳- موضوع و تم
۵۴	۱-۴- تحلیل عناصر اسطوره ای
۵۴	۱-۴-۱- اسطوره ی هابیل و قابیل
۶۱	۱-۴-۲- اسطوره ققنوس
۶۳	۱-۴-۳- اسطوره ی سیمرغ
۶۴	۱-۴-۴- درخت سرو (کاج)
۶۵	۱-۴-۵- کلاغ
۶۶	۱-۴-۶- یوسف
۶۷	۱-۴-۷- گرگ
۶۹	۱-۵- نگاه اجمالی به رمان
۷۱	۱-۶- جدول عناصر اسطوره ای
۷۲	۲- بررسی و تحلیل رمان « گنجشک ها بهشت را می فهمند»
۷۳	۱-۲- نگاهی به زندگی و آثار حسن بنی عامری
۷۵	۲-۲- خلاصه ی رمان

۷۷ ۳-۲- عناصر داستان
۷۷ ۱-۳-۲- شخصیت ها
۷۹ ۲-۳-۲- زمان و مکان
۷۹ ۳-۳-۲- موضوع و تم
۸۰ ۴-۲- تحلیل عناصر اسطوره ای
۸۰ ۱-۴-۲- شخصیت اسطوره ای اعلیجان
۸۱ ۲-۴-۲- آب
۸۴ ۳-۴-۲- عدد هفت
۸۶ ۴-۴-۲- زن
۸۸ ۵-۴-۲- اسب
۹۰ ۶-۴-۲- درخت بلوط
۹۲ ۷-۴-۲- گنجشک
۹۳ ۸-۴-۲- آینه
۹۴ ۵-۲- نگاه اجمالی به رمان
۹۶ ۶-۲- جدول عناصر اسطوره ای
۹۷ ۳- بررسی و تحلیل رمان «اسفار کاتبان»
۹۸ ۱-۳- نگاهی به زندگی و آثار ابوتراب خسروی
۱۰۱ ۲-۳- خلاصه ی رمان
۱۰۴ ۳-۳- عناصر داستان
۱۰۴ ۱-۳-۳- شخصیت ها
۱۰۶ ۲-۳-۳- زمان و مکان
۱۰۷ ۳-۳-۳- موضوع و تم
۱۰۸ ۴-۳- تحلیل عناصر اسطوره ای
۱۱۰ ۱-۴-۳- اقلیما

۱۱۲ ۲-۴-۳- خواجه میر احمد کاشف الاسرار
۱۱۳ ۳-۴-۳- شدرک قدیس
۱۱۴ ۴-۴-۳- قربانی کردن
۱۱۵ ۵-۴-۳- گیاه، درخت تاک
۱۱۷ ۶-۴-۳- آب و آتش
۱۱۹ ۵-۳- نگاه اجمالی به رمان
۱۲۱ ۶-۳- جدول عناصر اسطوره ای
۱۲۲ ۴- بررسی و تحلیل داستان کوتاه «مونس مادر اسفندیار»
۱۲۳ ۱-۴- نگاهی به زندگی و آثار امیر حسن چهل تن
۱۲۵ ۲-۴- خلاصه ی داستان
۱۲۶ ۳-۴- عناصر داستان
۱۲۶ ۱-۳-۴- شخصیت ها
۱۲۷ ۲-۳-۴- زمان و مکان
۱۲۷ ۳-۳-۴- موضوع و تم
۱۲۸ ۴-۴- تحلیل عناصر اسطوره ای
۱۲۸ ۱-۴-۴- اسفندیار
۱۲۸ ۲-۴-۴- زن
۱۳۰ ۳-۴-۴- اعتقاد به منجی
۱۳۳ ۵-۴- نگاه اجمالی به داستان
۱۳۵ ۶-۴- جدول عناصر اسطوره ای
۱۳۶ ۵- بررسی و تحلیل داستان کوتاه «من قاتل پسران هستم»
۱۳۷ ۱-۵- نگاهی به زندگی و آثار احمد دهقان
۱۴۲ ۲-۵- خلاصه ی داستان
۱۴۲ ۳-۵- عناصر داستان

۱۴۲ ۱-۳-۵- شخصیت ها
۱۴۳ ۲-۳-۵- زمان و مکان
۱۴۴ ۳-۳-۵- موضوع و تم
۱۴۴ ۴-۵- تحلیل عناصر اسطوره ای
۱۴۴ ۱-۴-۵- برادر کشی و قتل
۱۴۷ ۲-۴-۵- مصلوب شدن
۱۴۹ ۵-۵- نگاه اجمالی به داستان
۱۵۰ ۶-۵- جدول عناصر اسطوره ای
۱۵۱ فصل سوم : جمع بندی و نتیجه گیری
۱۵۲ جمع بندی و نتیجه گیری
۱۵۶ فهرست منابع و مآخذ
۱۶۶ چکیده انگلیسی

فصل اول

کلیات

تعاریف

مفاهیم

«هر قصه را مغزی هست. قصه را جهت آن مغز آوردند بزرگان،
نه از بهر دفع ملالت. به صورت حکایت برای آن آورده اند تا آن
غرض در آن بنمایند.»

(شمس تبریزی، مقالات شمس تبریزی، تصحیح احمد خوشنویس، ص ۳۰۷)

مقدمه

اسطوره ها، گذشته و هویت ملی ملل جهان هستند که در زمان های دور بین اقوام و ملل
مشهور بوده اند و سپس به وسیله ی ادبیات شفاهی، سینه به سینه به شاعران، حماسه سرایان و
راویان رسیدند و مدون شدند.

اسطوره به عنوان جلوه هایی از فرهنگ با خلاقیت قومی رابطه ای مستقیم دارد زیرا پدید
آورنده ی اسطوره، خلاقیت وجدان جمعی است و به زمان خاصی تعلق ندارد و می تواند تکرار
شود به این اعتبار در چند دهه ی اخیر اسطوره با بیش ترین اقبال در میان نویسندگان و شعرا و
دانشمندان روبه رو شده و به صورتی گسترده در ادبیات داستانی، شعر و هم چنین در ادبیات علمی
به خصوص در حوزه ی علوم اجتماعی وارد شده است. شناخت و بررسی اساطیر در شاخه های
مختلف علوم انسانی نظیر روان شناسی، تاریخ، جامعه شناسی و ادبیات دارای اهمیت فراوانی است
به گونه ای که محققان زیادی درباره ی اسطوره ها به کاوش و تحلیل می پردازند. «شاید یکی از
دلایل انسان در هر دوره ای به اسطوره پردازی در همین قابلیت تفسیر و تأویل گرایی آن باشد و این
حس به مانند برخی از ویژگی های ذاتی انسان در هر زمان و هر مکان با او خواهد بود و مختص
انسان دوره ی خاصی نیست. به عنوان نمونه شخصیتی چون افلاطون هر گاه به اسطوره پناه می برد؛

به این دلیل است که سیر وجود، آدمی را به بیگانه شدگی وجودی و سپس بازگشت از آن می کشاند. لذا در پرتو عوالم رمزناکی چون هنر به معنای عام و ادبیات به معنای خاص (اسطوره، رمز و ...) به این نیاز بشری پاسخ داده می شود.» (گرچی، ۱۳۸۸: ۲) رمزها ما را در برگرفته اند و در درون مان جای دارند «با ادراک رمز که امری کاملاً شخصی است، دنیای نهفته ای مکشوف می شود که غنایی غیرقابل تصور دارد و آکنده از همانندی ها و تشابهات و تماثلات فراوانی است که مبدأ رمز و اساس گسترش آن به شمار می روند چنانکه فی المثل علامت پویای درخت که امروزه مورد استفاده ی گرافیکست ها و هنرمندان متخصص و فیلم سازان و روان شناسان است، قبلاً در کهن ترین اساطیر و کیش ها حضوری همه جانبه و فراگیر داشته است.» (دوبوکور، ۱۳۷۳: ۴)

با این توجه می توان گفت از نکات مورد بحث در این زمینه، تألیف داستان هایی در ادبیات داستانی پس از انقلاب اسلامی است که با توجه به اسطوره ها، نمادها و رمزها نوشته شده است و عناصر اسطوره ای مشتمل بر اسطوره های ملی، دینی و هبوط آدم، گناه ازلی، قتل در حوزه های مختلف چون برادرکشی، پسرکشی و ... در آنها بازتاب ویژه ای داشته است.

نوع دیگری از ادبیات داستانی بعد از انقلاب اسلامی با وقوع پدیده ی جنگ تحمیلی در سال ۱۳۵۹ بوجود آمد که به عنوان ادبیات دفاع مقدس یا ادبیات مقاومت (opposing literature) از آن یاد می کنیم که چیزی جز حضور و ظهور جنگ در آثار ادبی نیست. از نخستین آثار داستان نویسان جنگ می توان از زمین سوخته (احمد محمود ۱۳۶۳)، دو چشم بی سو (محسن مخملباف ۱۳۶۳)، مرغ آمین (سیروس طاهباز ۱۳۶۰)، شش تابلو (عبدالحی شماسی ۱۳۶۰) نام برد. نگارش داستان در مورد جنگ در سال ۱۳۶۹ به اوج خود رسید. در طی این دهه تقریباً هیچ نویسنده ای نسبت به جنگ و پیامدهای آن بی تفاوت نماند به طوری که نویسندگان از زندگی روزانه در جبهه ها، عملیات نظامی، شکنجه در بازداشت گاههای دشمن، جنگ شهرها و کشته ها و آوارگی مردم جنگ زده و تعارض های پدید آمده میان مهاجران و مردم شهرهای مهاجر پذیر نوشتند.

نویسندگان از آغاز جنگ همراه با رزمندگان به ثبت رشادت‌ها و ایثارگری‌های آنان پرداختند و آثاری را در قالب داستان و رمان کوتاه و بلند در دوران جنگ و سپس از پایان جنگ بوجود آوردند.

«ادبیات جنگ مثل هر نوع ادبی دیگر فراز و نشیب‌های گوناگونی را پشت سر گذاشته است. آغاز بالندگی این نوع ادبی را به حق باید سال‌های پایانی جنگ و حتی دهه‌ی هفتاد دانست. دغدغه‌های اصلی نویسندگان جنگ در مقاطع گوناگون به تصویر کشیدن جنگ از زوایای گوناگون بوده است.» (سلیمانی، ۱۳۸۰: ۱۱)

در رمان‌ها و داستانهای حوزه جنگ هم بهره‌مندی از عناصر اسطوره‌ای با نگاهی به اسطوره‌های ملی و دینی نوشته شدند. خاصیت اسطوره‌ها الگو و سرمشق بودن آنهاست که می‌توانند در عرصه داستان نویسی جنگ بازنگری و بازآفرینی شوند به همین دلیل برخی از داستان‌نویسان جنگ به انعکاس مفاخر فکری و فرهنگی گذشته به ویژه اساطیر در داستانهایشان روی آوردند که عاملی برای گرایش و توجه مخاطبان و حتی ماندگاری یک اثر در میان جامعه است. اسطوره می‌تواند محتوایی برای بازیابی هویت ملی و پیوند آن با زمانه جدید باشد. داستانهایی که بتوانند تمام و کمال به انعکاس اسطوره‌ای خاص همت گمارند، ارزشمند و برجسته خواهند بود و در ساختار داستان تأثیری ژرف دارند به این ترتیب تنها نویسندگانی که توانسته‌اند اسطوره را با جوهر داستان آشتی دهند و در یک جوشش هنری آن دو را با هم در آمیزند، طبعاً به توفیقی - هر چند نسبی - دست یافته‌اند نه آن‌ها که از سر تکلف، بدون هیچ‌گونه ادراک هنری بدین کار دست یازیده‌اند.

در این پژوهش نویسنده به تحلیل و بررسی دو رمان در حوزه ادبیات داستانی بعد از انقلاب اسلامی و یک رمان و دو داستان کوتاه در حوزه ادبیات دفاع مقدس از منظر اسطوره‌ای می‌پردازد و با توجه به این مساله مهمترین پرسشهای این پژوهش به قرار ذیل است:

۱. مهمترین عناصر اسطوره ای ادبیات داستانی دوره ی انقلاب اسلامی کدام است؟
۲. گرایش این عناصر در کدام قالب (داستان کوتاه، داستان، رمان) بیشتر است؟
۳. به چه دلیل داستان نویسان انقلاب اسلامی به اسطوره در ادبیات داستانی گرایش داشته اند؟

این پایان نامه شامل سه فصل است که فصل دوم به تحلیل عناصر اسطوره ای سه رمان و دو داستان کوتاه می پردازد که قسمت عمده تحقیق را شامل می شود. در پایان هر رمان یا داستان نیز عناصر اسطوره ای در قالب یک جدول نشان داده شده است.

بخش اول: بیان مسأله، اهداف و روش تحقیق

الف - تعریف مسأله

اسطوره روایت گر سرگذشتی واقعی و مقدس درباره ی ایزدان، فرشتگان و موجودات فرا طبیعی است و درباره ی کیفیت خلق جهان و اداره ی آن در زمان نخستین و زمان واپسین سخن می گوید، قداست و ازلیت دارد، زمان اسطوره ای زمان ازلی و ابدی است. اسطوره درباره ی آفرینش هر چیز رمزگشایی می کند و به فرجام شناسی نیز می پردازد، جایگاه بسیار فراگیری در فرهنگ و تمدن ملت ها دارد. بدون دریافت علمی و روش مند اساطیر نمی توان به کنه شاهکارهای هنری و ادبی رسید. با توجه به این که اسطوره در عصر حاضر نوعی ارتباط با اندیشه، باور و مفاخر فکری گذشته است؛ بررسی تأثیر آن در ادبیات داستانی بعد از انقلاب اسلامی ایران می تواند منعکس کننده جریان های فکری جامعه ی ایرانی باشد. با این رویکرد یکی از درون مایه های برجسته در ادبیات داستانی سه دهه اخیر، تجلی عناصر و مؤلفه های اسطوره ای است که بازخوانی و تحلیل این حوزه می تواند به کشف جریان شناسی داستان های پس از انقلاب اسلامی ایران منجر شود. در این تحقیق نویسنده درصدد است ضمن بررسی عناصر اسطوره ای، شخصیت ها و مهم ترین موضوعات و درون مایه های پنج رمان و داستان معاصر را بررسی، تحلیل و نقد نماید.

ب - پیشینه ی تحقیق

کتاب یا مقاله مستقلی در تحلیل عناصر اسطوره ای رمان ها و داستان های بررسی شده با رویکرد حاضر، تألیف نشده است اما از دیدگاه های دیگری کتاب ها و مقاله های متعددی نگارش یافته است که این جانب در نگارش پایان نامه ام از نظرات نویسندگان محترم آن آثار بهره برده ام از جمله: کتاب «ازل تا ابد» الهام یکتا که به درون کاوی رمان سمفونی مردگان پرداخته است. مقاله های: «هشت پای پدر سالاری» در نقد و بررسی مفهوم استبداد در رمان سمفونی مردگان. «اسطوره

برادرکشی در ادبیات داستانی پس از انقلاب اسلامی» مقاله آماده چاپ از دکتر مصطفی گرجی، مقاله «کالبد شکافی اسفار کاتبان» از دکتر احمد مدنی و دیگران...

امید است با تحلیل عناصر اسطوره ای در آثار انتخاب شده در این تحقیق، پهنه ی اسطوره در ادبیات داستانی، بهتر و بیش تر در معرض دید و شناخت خواننده قرار گیرد.

پ) اهداف پژوهش

در این پژوهش سعی شده است:

- ۱- عناصر اسطوره ای در ادبیات داستانی انقلاب اسلامی ایران استخراج شود.
- ۲- مهم ترین عوامل و دلایل گرایش نویسندگان به این حوزه نشان داده شود.
- ۳- مجموعه ای مفید برای پژوهشگران و علاقه مندان در جهت شناخت و بررسی اسطوره و عناصر آن در ادبیات انقلاب اسلامی ایران ارائه شود.
- ۴- مسیر تحقیق پژوهشگران به منظور جریان شناسی ادبیات داستانی معاصر هموار گردد.

ت) روش تحقیق

روش تحقیق، توصیفی - تحلیلی است که در آن از ابزار کتابخانه ای و فیش برداری استفاده شده است که پس از استخراج و جمع آوری مطالب فیش ها نگارش فصل ها و بخش های تحقیق آغاز گردیده است. در پایان نیز بر اساس موارد بررسی شده، نتیجه گیری ارائه شده است.

بخش دوم: اسطوره، ماهیت و کارکرد آن

۱- اسطوره در لغت

«اسطوره واژه ای است عربی که آن را به دو گونه توجیه و ریشه یابی کرده اند: یکی این که «اساطیر» از فعل «سَطَرَ» (نوشتن) و اسم آن یعنی «سَطْر» است و صیغه ی جمع یا جمع الجمع اسطاری یا اسطیر یا اسطیره یا اسطور یا اسطوره است. دوم آن که «اساطیر» جمع «اسطوره» است و واژه اسطوره هم معرب واژه یونانی «ایستوریا» (istoria) است که در زبان انگلیسی به صورت (history) به معنای تاریخ و (story) به معنای داستان و خبر آمده است. در زبان یونان واژه (istoria) در چند معنای «پرستش»، «پژوهش»، «خبر»، «داستان» و «تاریخ» به کار رفته است. البته امروزه بیشتر لغت شناسان عرب مایل به نظر دوم هستند؛ یعنی کلمه اسطوره از «ایستوریا» ی یونانی است. (دریا بندری، ۱۳۸۰:۱۹۱)

واژه اسطوره به صورت مفرد ظاهرا اولین بار در زبان پارسی در شعر خاقانی دیده می شود که می گوید:

«فقل اسطوره ارسطو را بر در احسن الملل ننهید» (دریا بندری،

۱۳۸۰:۱۹۱)

و به صورت «اساطیر» در قرآن نه بار به کار رفته است که نمونه آن آیه ۶۸ سوره نمل

می باشد که می فرماید:

«لقد وعدنا هذا نحن و آباءنا من قبل ان هذا اساطیر الاولین» یعنی «به ما و پیش از ما به

پدران ما وعده ها داده شد، لیکن این سخنان چیزی جز افسانه های پیشینیان نیست.»

این واژه علاوه بر قرآن در شعر عرب جاهلی به کار رفته است. نمونه آن را می توان در میان اشعار شاعری به نام «ابن زبیری» یافت؛ هم زمان با ظهور اسلام می زیسته است و معنایی که در آنجا از اساطیر برداشت می شود «باطیل» و «سخنان بیهوده» است:

الهی قصیا عن المجد الاساطیر و رشوه مثل ما ترشی السفاسیر

«باطیل و رشوه ای همچون رشوه هایی که به دلالت می دهند [بنو عبد مناف را] از عظمت باز داشته است.» (دریا بندری، ۱۳۸۰: ۱۹۰)

دکتر میر جلال الدین کزازی درباره ی خاستگاه این واژه نوشته است: «انگاره ای در ریشه و بنیاد واژه ی اسطوره آن است که شاید این واژه از زبان یونانی یا لاتینی به زبان عربی برده شده باشد و دیگرگون شده ی واژه ی یونانی و لاتینی هیستوریا (Historia) باشد که به معنی سخن و خبر است یا جستجوی راستی است. از این واژه، واژه های ایستوار (Histoire) در فرانسه و استوری (Story) در انگلیسی که به معنی تاریخ، داستان و قصه است، به یادگار مانده است.» (کزازی، ۱۳۷۲: ۲)

واژه ی اسطوره که اکنون در فارسی رواج یافته است، معادل واژه ی (myth) انگلیسی است که خود برگرفته از (muthos) یونانی به معنی حکایت، روایت و گفتار است.

در لغت نامه ی دهخدا ذیل واژه ی اسطوره آمده است: «سخن پریشان و بیهوده، سخن باطل، افسانه، جمع آن اساطیر»

در فرهنگ آندراج معنای اسطوره را چنین نوشته است: «به ضم اول و ثالث. همان اسطوره است که به معنی افسانه و سخن باطل باشد.»

فرهنگ نفیسی معنای اسطوره را سخن پریشان و بیهوده و افسانه یاد کرده است و در فرهنگ اصطلاحات ادبی «افسانه و قصه» به عنوان معنی اسطوره ذکر شده است.

فرهنگ عربی لاروس در برابر واژه ی اسطوره آورده است: «الحديث الملفق لا اصل له» یعنی سخن آراسته بی اصل و در فرهنگ المنجد برابر واژه ی الاسطوره و الاسطيره دقیقا همان تعریف فرهنگ لاروس نوشته شده است.

فرهنگ انگلیسی آکسفورد در برابر واژه ی (myth) دو معنی نوشته است:

الف- داستانی از زمان های باستان، مخصوصا آن هایی که برای توضیح (توجیه) پدیده های طبیعی گفته شده و یا شرح تاریخ نخستین بشریت (این گونه داستان ها معمولا توضیح می دهند که چگونه جهان آغاز شد).

ب- چیزی که بسیاری از مردم بدان اعتقاد دارند اما آن چیز یا وجود ندارد و یا اشتباه است. فرهنگ و دایره المعارف «و بستر یونی فاید» در برابر واژه ی (myth) دو توضیح نوشته است: (unified: ۱۹۷۰)

الف- داستانی که ریشه در اعتقادات و ادیان باستان و موقعیت های انسان ها دارد و معمولا مربوط به خدایان و خدا بانوان یا پدیده های طبیعی است.

ب- چیزی خیالی و تصویری

همان گونه ملاحظه شد به جز چند فرهنگ انگلیسی که معنای اسطوره را قدری واقعی تر بیان کرده بودند در همه فرهنگ های فارسی و عربی برای اسطوره معنای سخن باطل و بیهوده نوشته اند و آن را معادل افسانه پنداشته اند؛ البته شاید بتوان ریشه این معانی را در کاربرد خاص قرآن از این لغت جستجو کرد. زیرا همان گونه که دیدیم هر دو اصلی که برای واژه اسطوره در زبان عربی در نظر گرفته اند، معنی سخن بیهوده و باطل و دروغ نمی دهد، چه آن را از ریشه «سَطَرَ» به معنی نوشتن گرفته باشند یا از ریشه «ایستوریا» ی یونانی باشد که معنای آن پرستش، پژوهش، خبر، داستان و تاریخ است. تنها کاربرد خاص قرآن از این واژه است که در معنای سخنان باطل و بیهوده و دروغ می باشد. گویی در زمانی که قرآن این واژه را با این معنی به کار برده است، معنای واقعی